

LERINUMI SZENT VINCE MŰVEINEK KUTATÁSA ÉS EREDMÉNYEI

Valószínű a 4. század végén született szerző, akinek a pontos születési dátumát nem tudjuk. Feltehetőleg az 5. század közepe táján hunyt el. Életéről keveset tudunk, csak művei ismertek a számunkra.¹ A legjelentősebb műve a *Commonitorium*, amelyet alexandriai Kürillosz (*Cyrrillus*) pátriárka és III. Xystus római pápa uralkodása idején, 434 környékén írhatott. A legjelentősebb tanítása a katolikus hit elméleti meghatározásának maradandó kritériumai, amelyeket a *quod ubi, quod ab omnibus creditum est*-ben határoz meg, vagyis amit mindenütt, mindenkor, mindenki hitt (*Comm.* 2, 3); ezen kívül az efezusi zsinat dogmájának szintézise Krisztus két természetéről és Szűz Mária istenanyaságáról, valamint a szent atyák konszenzusa, a püspökök hivatala, a zsinatok és a pápa tekintélye a katolikus hit megrőrzésében és továbbadásában.² Vince két könyvben írta meg *Commonitorium*-át, a második könyv folionjait azonban ellopták még mielőtt bekötésre kerültek volna. Vincének tulajdonítják az *Objectiones Vincentianae*, valamint a Madoz újabb felfedezésében napvilágot látott kódex alapján az *Excerpta* – Kivonatok Szent Ágoston műveiből című florilegiomot is.

1. A COMMONITORIUM

Mivel Vince a *Commonitoriumban* is kritizálja Szent Ágoston predesztinációs kegyelemtanát, sokan eretnekgyanus szemekkel néztek rájuk. A legnagyobb támadója a pápai udvarban is nagy befolyásnak örvendő Prosper Aquitanus volt, aki a *De vocatione omnium gentiumban*³ cáfolta a Vince és köre ellenvetéseit, amelyeket kivonatoltan tartalmaznak az *Obiectiones Vincentianae*.⁴ A Vince művében kifejetett tradíció fogalmának hangsúlyozása, megfogalmazása és védelmezése csupán egy vele ellenkező újítás ellenreakciójaként értelmezhető, amint arra szintén Madoz mutaott rá, összehasonlító tanulmányában.⁵

Valószínűleg ez a Prosper Aquitanus által indított ellenkampány, amelyet saját és barátja Hilarius Ágostonhoz címzett levelei, a *Contra Obiectiones Vincetianas*, és a

1 Vö. Gennadius, *De viris illustribus*, 65, ed. Richardson, Leipzig 1896, 83; Eucherius, *De laude eremi*, 42, ed. Wotke, in: CSEL 31, 192–193.

2 Vö. J. Madoz, *El Canon de Vincente de Lerins*, in: Greg. 13 (1931) 32–74.

3 CSEL 97, Wien 2009.

4 Vö. *Obiectiones Vincentianae*, 4, 5, 6, in: PL 45, 1845–1846.

5 Madoz, J., *El concepto de la tradición en S. Vincente de Lerins. Estudio histórico-crítico del Commonitorio*, Madrid 1933

De vocatione omnium gentium is tükröznek, segített hozzá ahhoz, hogy az utókor előítéletekkel tekintszen a lerinumi és a massilia kolostorok lakóira, minden bizonyíték vagy kutatás nélkül. A vita igen sokáig elhúzódott a két tábor, az ágostonpártiak és a délgalliai monostorlakók között. Ennek a fanatikus vitának lett az eredménye a 529-ben tartott arausiacumi (Orange) zsinat, amely elítéli a pelagiánusokat és a hit kezdetét is a kegyelemnek tulajdonítja.⁶ Amit a zsinat elítélt, megegyezik azzal a váddal, amellyel a Prosper és Hilarius a monostorlakó szerzeteseket és néhány onnan kikerült püspököt illetett.⁷ A massiliaiak ellenben nem voltak pelagiánusok, mégcsak szemi-pelagiánusok sem, mivel semmilyen irat vagy dokumentum nem maradt fenn tőlük, csak Vince írásai. Amit ők kritizáltak nem az volt, amit a zsinat elítélt és nem is az, amit nekik tulajdonítottak. A kritika az ágostoni fatalizmust érintette, amint arra nem csak az *Ellenvetések*, de maga a *Commonitorium* is rámutat.⁸

A semipelagiánus szakkifejezés ismeretlen az ókorban. Először az 1580-ban közzétett *Liber Concordiae*-ben jelenik meg, ami nyilvánvalóan, ha figyelembe vesszük Luther ágostonos szerzetesi multját, arra enged következtetni, hogy az ágostonos regulát követő szerzetesek átörökítették a massiliai kolostorokra vonatkozó negatív ítéletet, ami magyarázatot adhat erre a neologizmusra is.⁹

A 17. században Vossius és de Noris az ágoston-ellenes szövegrészek kimutatása után, a *Commonitoriumot* egy szemi-pelagiánus dossziénak tekintették. Ez az általuk képviselt vélemény vált azután – minden további kritika nélkül – egyeduralgóvá az utána következő korokban.¹⁰

Vince szerzősége az ókortól napjainkig töretlen, hiszen már Gennadius is tanúságot tesz mellette. Madoz behatóan elemezte ezt a szöveggyűjtőt, amely megerősíti a hagyományos *auctor* kilétét.¹¹ Ezzel szemben jelent meg egy igen tiszteletreméltó, ám meggyőző bizonyítékokkal annál kevésbé jeleskedő mű Poirel tollából, aki Marius Mercatorral akarja beazonosítani lerinumi Vincét, a Peregrinus álnévből kiindulva.¹²

6 Orangei Zsinat, 5–7, in: D.S., *Enchiridion Symbolorum et Definitionum*, 375–377; K. Suso Frank, *Augustins Prädestinationslehre und der Semipelagianismus*. In: Ders.: *Lehrbuch der Geschichte der Alten Kirche*. Schönningh, Paderborn 1996, 291–294.

7 Vö. Hilarius, *Ep* 225.; PL 44; 947–954. CSEL LVII, 454–468; Prosper, *Ep*. 226.; PL 44; 953–960. CSEL LVII, 779–784.

8 *Comm*. XXIV, 10 in: CCL 64, 181–182.

9 *Liber Concordiae – The Formula of Concord*, III: “Praeter hos errores rejicimus et Semipelagianorum falsum dogma..”, in: Ph. Schaff, *Creeeds of Christendom Volume 3: The Evangelical Protestant Creeeds – Enhanced Version*, New York 2007, 110.

10 Vö. E. Griff, *Pro Vincentio Lerinensi*, in: BLE 62 (1961) 26–32; G. J. Vossius, *Historia Pelagiana sive Historiae de controversiis quas Pelagius ejusque reliquiae moverunt*, Leyden 1618; H. de Noris, *Historia Pelagiana*, Pisiis 1764; H. Koch, *Vincenz von Lerin und Gennadius. Ein Beitrag zur Literaturgeschichte des Semipelagianismus*, in: TU 31, Leipzig 1907, 39–57.

11 Vö. J. Madoz, *El testimonio de Gennadio sobre S. Vincente de Lerins*, in: Es. Ecl. 11 (1932) 484–502.

12 A mű kontribútuma a tudomány számára, hogy a bevezetőben kielemezi a *commonitorium* szó jelentését és a kontextusokat, amelyekben előfordult, úgy a pogány, mint a keresztény irodalomban, valamint, hogy Anthelmus érveit felrészítve megerősíti a *Symbolum Athanasianum* vincei szerzőségét. Vö. R. M.

Koch a már előző korok előítéleteire támaszkodva elfogadja a massziliaiak szemi-pelagiánus megnevezését.¹³ William O'Connor 1964-ben Rómában publikált: *Saint Vincent of Lerins and Saint Agugustine* tanulmányában végig azt bizonyítja, hogy Vince írásaiban nincs semmi szemi-pelagiánus nyom, sőt, hogy Ágoston nagy tisztelője volt. Abban igaza van, hogy Vince nem szemi-pelagiánus és hogy Ágoston tisztelője volt; azt az állítást azonban, hogy a *Comm.* 24 fejezete nem Ágoston fatalista kegyelemtanát cáfolja, nem tudja meggyőző érvekkel alátámasztani. Az eddigi irodalomkritika ugyanis ennek az ellenkezőjét kimerítő érvekkel egyöntetűen bizonyította.¹⁴ Különösen is figyelemre méltó D'Alès tanulmánya, aki behatóan analizálja az ágostoni kegyelemtan elleni reakció nyomait a *commonitorium*ban. Az idézett szövegek összevetése igazolja a kegyelemtani és predestinációs tanok körül kirobbant vitát, amely a könyv megírásának hátterében állhatott.¹⁵

A tulajdonképpeni probléma éppen a szemi-pelagiánusok létezésének feltételezésében van, amit eddig senki sem tudott meggyőzően bizonyítani. A téves mítosz Hilárius és Prosper elfogult beszámolóí alapján kerültek be a későbbi egyházi öntudatba, először mint Ágoston bírálói, majd mint ellenségei, később pedig mint fél-eretnekek, mivel Ágoston megfellebbezhetetlen tekintélynek számított az egész ókorban és középkorban. Világos betekintést ad ebbe a problematikában a már idézett Madoz, aki pontosan feltérképezi a feszültségek okait és a körülményeket, amelyek az ágostoni kegyelemtan körül kirobbantak. Madoz bizonyítja, hogy semmilyen dokumentum sincs a szemi-pelagiánusok létezésére vonatkozólag,¹⁶ sőt Szent Vince műve befolyással volt a Tridenti Zsinat és az I. Vatikáni Zsinat dogmatikus definícióinak megfogalmazásában.¹⁷

Dausse tanulmányában rámutatott arra, hogy az említett dogma definiálásában Szent Vince felfogásának az utóhatását láthatjuk, amennyiben arra vonatkozik, hogy a pápák hűségesen őrizték és kifejtésig a hitletéteményt. IX. Pius syllabusának 5-ik anathémája azok ellen a modernisták ellen irányul, akik az isteni kinyilatkoztatást tökéletlennek és éppen ezért állandó fejlődésnek és változásnak alávetett valóságnak tekintik. Hasonlóképpen a IX. Pius, a *De fide et ratione enciklika* 7. fejezetében, azok ellen ír, akik

J. Poirel, *De utroque commonitorio Lirinensi*, Nancy 1895, 1–28; Idem, *Vincentii Peregrini seu alio nomine Marii Mercatoris Lerinensis Commonitoria duo*, Nancy 1898.

Prete ellenben kifogásolja Poirel a *commonitorim* ókori irodalomban való előfordulásának fajszerinti kategorizálását, a megfelelő kontextus leírásának hiányát, a pontos hivatkozási helyek rendszerezését és megadását, valamint az ókori documentumok középkoriakkal való összekeverését. Ennek érdekében egy külön tanulmányban mutatja be a *commonitorium* fogalmának kialakulását, koronkénti jelentésének árnyalását és változását. Vö. S. Prete, *Il Commonitorio nella letteratura cristiana antica*, Bologna 1962.

13 H. Koch, *Vincenz von Lerin und Gennadius. Ein Beitrag zur Litteraturgeschichte des Semipelagianismus*, in: TU 31,2, Leipzig 1907, 47–48

14 Vö. J. Madoz, *El concepto de la tradicion en S. Vincente de Lerins...* 60–89.

15 Vö. D'Alès. A., *La fortune du Commonitorium*, in: *Recherches de Science Religieuse* 26 (Paris 1936) 334–356.

16 J. Madoz, *Contra quién escribiò S. Vincente de Lerins su Commonitorio?*, in: *Est. Ecl.* 10 (1931) 5–34.

17 Tridenti Zsinat, in: *Denz.* 783, 787, 791, 792a, 801, 843a, 873a, 874, 877 etc.; I. Vatikáni Zsinat, *De fide catholica*, c. IV., in: *Denz.* 1800, *De ecclesia*, c. IV. in: *Denz.* 1836.

a keresztény vallást olyan pusztá emberi műnek tekintik, mint aminek szüksége lenne arra, hogy a filozófiai invenciókkal, emberi találékonyságokkal és újítgatásaikkal javíthatóságuk. Ezeket a pontokat a *Comm.* 9 és 24 fejezete cseng vissza, mint ami befolyásolta a pápa teológiai felfogását és a Tradícióhoz való ragaszkodását.¹⁸ Hasonló értelemben elemzi ki Lods kiváló analitikus tanulmányában a dogmafejlődés fogalmát és mibenlétét. Kimutatja, hogy a vincei dogmafejlődés a meglévő igazságok szerves őrzéséből levezethető, a megadott határokon belül, sőt a hagyományhoz való ragaszkodás az a principális feladat, amely megköveteli a szóban átadott igazságok rögzítését, megsziárdítását, csiszolását és őrzését.¹⁹

A pápai tévedhetetlenség kérdésében is retrospektív és értelmezési bázis marad a *Commonitorium*, mivel, ahogyan Madoz rámutatott, a pápa a világ feje, aki a *nihil novandum, nisi quod traditum* elve alapján érvényesíti tekintélyét, és nem valami új dogma bevezetése által.²⁰

A *commonitorium* a legjelentősebb dokumentuma a katolikus Traditio és a dogmafejlődés elmélete szempontjából. Ebben a témában szintén Madoz az, aki rendkívül alapos tanulmányában kimutatta, hogy a vincei kánonok tükrében olvasott dogmafejlődés nem valami nemlétező kitalálására, hanem a már meglévő dogmák kifejtésére vonatkozik.²¹ Ennek elemzése aktualitással bírt a legújabb korig, hiszen a dogmafejlődésről A. Harnack, aki a tradícióval szemben mindvégig szkeptikus maradt, a dogma feloldását tudta bemutatni, ahol az előbbi nem következik az utóbbiból, hanem szinte szabad véletlenek összjátéka.²²

Szintén Madoz érdeme, hogy a tartalmi elemzéseken túl, külön filológiai analízisnek vetette alá a *Commonitorium*ot, hogy kimutassa a stílári eszközök, a latin nyelv retorikai elemeinek jelenlétét; a klasszikus szerzőkre, keresztény írókra való utalásokat, forrásokat, amelyek betekintést engednek a lerinumi szerzetes klasszikus és egyházi műveltségébe. A számos idézet közül említésre méltóak: Lucretius, *De rerum natura I*, 1935, a *Comm.* 25-ik fejezetben, és Naz. Szt. Gergely 101 számú levelének részlete a *Comm.* 13, 5–7-ben.²³

A *Commonitorium* első nyomtatott verziója Sichardus kiadásában jelent meg 1528-ban. Ugyanebben az évben Basileában, in-folio, A. Henricus Petrus nyomtatja ki. Ezután a következő kiadások sorozatát találhatjuk: 1539 Krakó, H. Victor, editus per S. Maciejowski; 1543 Parisiis, excud. J. Gazellus; 1544 Parisiis, in 12°; 1547 Parisiis; 1549 Venetiis, in-8°; Venetiis 1552, in-8°, diss. J. Cochlei; 1552 Lovanii, in-4°, excud.

18 N. Dausse, *Le développement du dogme d'après S. Vincent de Lérins*, in: Rev. Thom. 16 (1908) 630–651.

19 M. Lods, *Le progrès dans le temps de l'Église selon S. Vincent de Lérins*, in: RHPPhR 55 (*Revue de l'Histoire et de Philosophie Religieuse*), 1975, 365–385.

20 Vö. J. Madoz, *La infalibilidad de Romano Pontifice en el Commonitorio de S. Vincente de Lerins*, in: Greg. 11 (1930) 171–180.

21 Vö. J. Madoz, *El Canon de Vincente de Lerins*, in: Greg. 13 (1931) 32–74.

22 Vö. A. Harnack, *Lehrbuch der Dogmengeschichte*. 3 Bde. 1886–1890 (4. Aufl. 1909/1910).

23 Vö. J. Madoz, *Cultura humanistica de S. Vincente de Lerins*, in: RecSR 39 (1951) 461–471.

A. M. Bergagne; 1554 Rhemis; 1556: Lugduni, Lovanii ed. Costeriana, Basileae excud. H. Petrus; 1559 Lovanii, J. Costerius in 43 capita distinxit; 1560: Parisiis, in-16°, excud. J. Foucherius; Antwerpiae; Coloniae, in-12°; 1561 Parisiis, in-8°; in-12°; 1562 Parisiis, in-32; Lovanii, officina Buon in-12; 1565 Coloniae, excud. P. Horstius, in-12; 1568 Lovanii, in-12, excud. J. Bogardm (ex ed. Parisina 1561 officinae Buon); 1569 Lovanii (Dupinius et Celillier); 1569 Coloniae, in-12, excud. M. Cholinus; Parisiis, in-8°; 1576 Nissae Silesiorum, in-8°, excud. J. Cruciger; Stockholmiae, in-8°; F. Fidemann; 1585 Coloniae, in-12, M. Cholinus; Lugduni, in-12; 1586 Parisiis, in-4°, excud. S. Nivellius; 1589 Coloniae, in-16, excud. Horstius; 1591 Londini, in-8°; 1593 Pragae, in-12, excud. M. Petrelus; 1594 Coloniae, in-12; Coloniae, in-8°, excud. in officina Birckmannica; 1600 Coloniae, in-12, excud. in officina Birckmannica; 1602 Moguntiae, in-8°, excud. J. Albinus; 1605 Craciviae, in-16, excud. A. Petricovius; 1606 Roschachii, in-8°, excud. B. Schnell; 1611 Duaci, in-16, excud. M. Wyon; 1613 Lugduni, in-4°, editio Costeriana, excud. P. Rigaud; 1613 Coloniae, in-12; 1619 Parisiis, in-4°, excud. D. Langlois; 1622 Lugduni, in-12, excud. C. Landry; 1629 Helmstadii, in-8°, excud. H. Mullerus; 1631 Oxonii, in-8°, G. T. Accademiae Typographus; 1655 Helmstadii, in-4°, excud. officina Callixtina; 1663 Parisiis, in-8°, editio Baluziana, excud. F. Muguet; 1665 Raceburgi, in-12, excud. officina Wetsteiniana; 1666 Parisiis, in-4°, excud. S. Nivellius; 1669 Parisiis, in-8°, excud. F. Muguet; 1675 Lovanii, in-12, Baluziana editio; 1684 Parisiis, in-8°, editio Baluziana, excud. F. Muguet; 1687 Catabrigiae, in-12, excud. J. Hayes, ed. Baluziana; 1688 Bremae, in-4°, excud. H. Braverus, editio Baluziana; 1689 Catabrigiae, in-12, excud. J. Hayes (iuxta 1669. Parisiensem editionem); 1693 Catabrigiae, in-12, excud. J. Hayes (iuxta editionem 1687); 1693 Lugduni, in-4°, excud. C. et L. Bachelu; 1696 Venetiis, in-8°, Baluziana editio; 1709 Romae, in-8°, excud. typographis S. Congregationis de propaganda fide, editio Baluziana; 1731 Romae, in-8°, excud. J. Zempel (iuxta Baluziana editionem anni 1669); 1742 Pedeponti – Stadt am Hoff, prope Ratisbonam, in-4°, excud. J. Gastl (Baluziana editio); 1743 Pedeponti – Stadt am Hoff, iterum eadem editio; 1746 Romae, in-8°, excud. typographis S. Congregationis de propaganda fide (Baluziana editio); 1757 Augustae Vindelicorum, excud. Fr. Weht (Baluz. editio); 1764 Posenii, in-8°, excud. J. M. Landerer (Baluziana editio); 1765 Romae, in-8°, excud. Barbelliniana typographia; 1767 Vetero-Pragae, in-8°, excud. J. C. Hraba; 1768 Graecii, in-8°, excud. haeredes Widmanstadii Baluzianam editionem; 1769 Romae in-4°, excud. M. Palarinus; 1780 Neapoli, in-12; Vindobonae, in-8°, excud. J. G. Bing (editio Baluziana); 1823 Ingolstadii, in-8°, excud. A. Attenkover suis typis (notiae in lingua germanica); 1835 Ingolstadii reeditio ibidem emissae anno 1823; 1836 Oxonii, in-12, excud. W. Baxter (textus absque notis); 1837 Vesontiae, in-8°, excud. Gauthier et socii (dissertationes et notae latinae); 1839: Vratislaviae, in-8°, excud. G. Ph. Aderholz; Parisiis, in-8°, inseritur accurante D. Migne Tomo I. Cursus Completi Theologiae; 1843 Augustae Vindelicorum, in-16, excud. Schmid (F. C. Kremer) – editio signata Dillingae; 1850 Hauniae, in-8°, excud. Bianco Luno; 1866 Augustae Vindelicorum, in-16, excud. B. Schmid (A. Manz) (refactum secundum augustanam editionem anni 1843); 1872 Augustae Vindelicorum, in-16, excud. idem

eiusdem augustanae tertiam reeditionem; 1874 Oeniponte, in-16, excud. typographia Accademica Wagneriana, 1880 Oeniponte, in-16, excud. eadem typographia eandem ibidem ante emissam editionem.

A felsorolt publikációk között a legjobbnak az 1684-es Baluziana bizonyult, mivel azt négy ismeretlen kódex alapján javították.

Ezt a verziót finomította tovább Rauschen és jelentette meg 1906-ban Bonnban, egy újabb verzióban, a *Florilegium patristicum* V-ik számában. Iskolás használat és konzultálás számára dolgozta át Hunter, aki a *Commonitoriumot* hasznos jegyzetekkel ellátva 1880-ban Innsbruckban, a *SS. Patrum opuscula vera selecta* sorozat IX. kötetében jelenteti meg, majd pedig Jülicher, aki saját kiadását 1895-ben Friburgban teszi közzé. Kiváló tanulmányt adott közre P. de Labriolle az általa készített francia fordítás bevezetőjében, ahol szintén rámutat az ágostoni kegyelemtan újítása körül kitört reakciókra.²⁴

A ma konzultálható, tudományos bevezetővel ellátott legkiválóbb kritikai kiadást R. Demeulenaere publikálta és tette közzé a CCL 64. számában, a Brepols kiadónál, 1985-ben Turnholtiban.

A felsorolt kiadástörténet rámutat arra, hogy az elmúlt évszázadokban mekkora érdeklődésre talált ez a viszonylag rövid, polémiától nem mentes, mégis általános elveket kutató és megfogalmazó dogmatikai vázlat, amelyet Vince az 5. század első felében állított össze. A 19. századi megtérők közül, akikre nagy hatást gyakorolt, a legemléltésre méltóbb H. Newman, aki katolikusként bíboros lett és az Egyház misztériumának és a dogmatörténet újkori legkiválóbb tudósa. Aki a megtérése előtt ellenkezett a vincei felfogással, végül azonban az ott talált igazságok addig dolgoztak benne, amíg nem katolizált.²⁵

2. AZ EXCERPTA

A legjelentősebb Vince kutató Madoz, aki felfedezte a ripolli monostori könyvtárban a N. 151. számú kódexben Vince eddig ismeretlen művét, amelyet Szent Ágoston műveiből állított össze, s amelynek a neve Excerpta. Madoz 1940-ben közzétett művében alapos irodalomkritikai analízis segítségével bizonyítja a mű autenticitását.²⁶ A legjelentősebb nyom a tematikus megegyezés. Már első olvasásra feltűnik, hogy a *Kivonatok* az Ige megtestesülése és a Szentháromság témája köré csoportosulnak. Szent Vince szerzőségére utal egy 9. századi *Cassiodor, Institutiones divinarum litterarum* című művéből készült kompendium összeállítója is, aki kifejezetten megemlíti, hogy Vince írt egy Szent Ágoston könyveiből kivonatolt művet: *Sed et Vincentii presiterij Lirinensis*

24 Vö. P. de Labriolle, *Saint Vincent de Lérins*, Paris 1906, *Introduction*, LXXII–LXXXV.

25 Vö. J. H. Newman, *Essay on the Development of Christian Doctrine*, 1878 ed., Univ. of Notre Dame Press, 1989, 148–155; A. Dulles, *John Henry Newman*, New York 2002.

26 J. Madoz, *Excerpta Vincentii Lirinensis. Según el codice de Ripoll, n. 151 con un estudio crítico introductorio*, Madrid, 1940.

*insulae quem de libris beati Augustini composuit et misit sancto Xisto papae est pro hac re legi.*²⁷ A lerinumi szerzetes személyére utalnak a *Commonitorium* és az *Excerpta* tematikus megegyezései és közös nyelvhasználatuk. Az *Excerpta* hasonlóképpen írja le Nestoriuszt, mint a *Commonitorium: profanae novitatis assertor*. A Kivonatok, éppúgy, mint a *Commonitorium* a hit két fundamentumáról beszélnek: a Szentírásról és a szent Hagyományról: *duo... quibus catholicae fidei fundamenta nitantur, divini scilicet canonis auctoritas et catholicorum patrum, id est, et ecclesiastica traditio*. Ezenkívül a tíz pont, amelyet a Kivonatok tartalmaznak, mind a Megtestesülésről és a Szentháromságról szóló tanítást taglalják, ugyanolyan szóhasználat és megközelítés igénybevételével, ahogyan az a *Commonitorium* XII–XVI. fejezeteiben megtalálható.²⁸

Talán ellentmondásnak tűnik, hogy ugyanaz a szerző összeállítson egy művet Szt. Ágoston tanításából, aki annak nézeteit a *Commonitorium*ban több helyen is támadta. A tény az, hogy Vince bírálta az ágostoni kegyelemtan újítását és a fatalista predestinációs tant. Ennek tételes abszurditásait a logika kérlelhetetlen szigorával kipellengérezte és közzétette az *Objectiones* című röpcéduláin, mindazonáltal adózott Ágoston géniuszának azzal, hogy a Szentháromság és a Megtestesülés nagy doktorának tartotta őt és műveiből összellította a *Kivonatokat*.²⁹ Erre különben utalást találunk a *De praedestinatione sanctorum* 8. fejezetében, ahol Ágoston védekezik kegyelemtani álláspontja megváltoztatása miatt, mivel azzal előző rajongóinak csalódást okozott. Ezek az előző rajongói pedig éppen a dél-galliai szerzetesek.³⁰ Madoz tanulmányában kitér arra is, hogy az *Excerpta* a *Commonitorium* után keletkezhetett és hogy ez a mű nem lenne más, mint a *Comm.* XVI. fejezetében beigért bővebb értekezés megvalósulása: *Haec in excursu dicta sint, alias, si Deo placuerit, uberius tractanda et explicanda*.³¹ A szerzőség és a mű ősi létezését megerősíti Cassiodorus tanúságtétele, aki az említett könyvet megemlíti az *Institutiones divinarum litterarum*ban, mégpedig abban a részben, amelyet az egyházi szerzőknek szentelt, vagyis a *De expositoribus divinae legis et de auctoribus a christianis perlegendis libri III: Ad confirmationem fidei catholicae et haeticorum precavendas insidias legendi sunt... sed et liber Vincentii presbyteri Lyrinensis insulae quem de libris beati Augustini composuit et misit sancto Xisto pape utilis est pro hac re legi*.³²

Ágoston idézett művei:

De Trinitate, lib. I, cap. IV, 7; cap. VII, 14; cap. VIII, 15; cap. XI, 22; cap. XII, 23, 24, 27; lib. II, cap. V, 8; lib. IV, cap. XXI, 30, 31; *De doctrina christiana*, lib. I, V, 5;

27 Vö. Lehmann, *Ein mittelalterliches Kompendium der Institutiones divinarum litterarum*, in: *Philologus*, LXXIII, 1914–1915, 268.

28 J. Madoz, *Excerpta Vincentii Lirinensis...*

29 Vö. J. Lebreton, *S. Vincent de Lérins et S. Augustine*, in: *RecSR* 30 (1940) 368–369.

30 Vö. Hilarius, *Ep* 225.; PL 44; 947–954. CSEL LVII, 454–468; Prosper, *Ep*. 226.; PL 44; 953–960. CSEL LVII, 779–784.

31 *Comm.* XVI, 9.

32 J. Madoz, *Un tratado desconocido de San Vincente de Lerins*, in: *Gregorianum* 21, 1940, 76–77 (75–94).

Contra Maximinum arianorum episcopum, lib. II, cap. XXVI, 14; lib. II, cap. XX, 3; *De consensu evangelistarum*, lib. I, cap. IV, 7; cap. XXV, 53; *Epistola CXXXVII*, cap. I–III, 2–12; *CLXXXVII*, cap. III, 8–9; cap. XII, 38–40; cap. II, 3; cap. III, 10; *CCV*, cap. I–II, 2–10; *De peccatorum meritis et remissione*, cap. XXIV, 31; *De praedestinatione sanctorum*, cap. XIV, 30–31; *De dono perseverantiae*, cap. XXIV, 67; *Enchiridion, sive de fide, spe et charitate*, cap. XXXV, 10; *Enchiridion, sive de fide, spe et charitate*, cap. XXXVII, 11.

3. A QUICUMQUE HITVALLÁS – AVAGY A PSZEUDO-ATHANÁSZIOSZI CREDO

Madoz kutatásai eredményt hoztak egy másik nehéz területen is, amit a *Quicumque*³³ szerzősége jelentett. Ennek történetéről Kelly kiváló tanulmányát követve a következőket foglalhatjuk össze: A középkor folyamán *Athanásziosznak* (Atanáz) tulajdonították a hitvallást, ami klasszikus értelemben nem hitvallás, ahogyan az a nikaiai vagy a konstantinápolyi. Ennek ellenére a második autuni szinóduson (ca. 670) mint hitvallással találkozunk vele. Joachim Camerarius (1500–1574) a görög nyelvű kiadásban *A kereszténység katekézise* (1547) címmel adta ki, elvitatva ezzel tőle az athanászioszi szerzőséget. John Jewel 1549-ben úgy beszél erről a hitvallásról, mint amit egyesek Athanásziosznak, mások Vercelli Euszébiusznak tulajdonítanak. Caesar Baronius (1538–1607), valamint az őt követő Richar Hooker (1554–1600) a középkori tradicionálissá vált szerzőség mellett szálltak síkra. Gerhard Jan Voss 1642-ben kiadott *De tribus symbolis* című művében kimutatta, hogy lehetetlen Athanásziosznak tulajdonítani ezt az írást. Megírásának időpontját Kis Pipin (714–768) és Nagy Károly (742–814) idejére becsülte. James Ussher, Armagh anglikán érseke, *De Romanae ecclesiae symbol...* *diatriba* című művében elfogadta ugyan Voss kritikai észrevételét, azonban a szöveg-tani bizonyítékok sokkal korábbra, mégpedig az 5. század közepére utalnak. Pasquier Quesnel (1634–1719) *Virgilius Thapsusban* látta a *Quicumque* szerzőjét. A 17. században először Josephus Anthelmus (1648–1697)³⁴, a fréjusi katedrális kanonokja vetette fel Vince szerzőségét, amelyet megerősítettek G. D. W. Ommaney és Montfaucon. Ludovici Muratori (1672–1750) *Venantius Fortunatus* (535–600) mellett vont kardot. Az athanászioszi szerzőség kétségbe vonása másokat is találgatásokra serkentett és voltak, akik *Hincmar* (ca. 806–882), aquileiai *Paulinus* (†802), *Honoratus* (†429), riezi *Faustus* (ca.†490), *Hilarius* (†449), *Fulgentius* (†553), *Caesareus* (†524), *Martinus* (†ca. 580), *Vercelli Eusebius* (†ca. 371) vagy Ambrus (†397) mellett adták le voksukat meggyőző érvek és bizonyítékok nélkül. Daniel Waterland (1683–1740) *A Critical History of the Athanasian Creed* (1724, revideált kiadása 1728) című művében az irat keletkezésének körülményeit kutatva, felfedezte az ágostontól kölcsönzött szentháromságtani kifejezéseket és a keletkezés idejét a 430 és 431 közötti időben határozta meg, a szerzőséget pedig Hiláriuszban (403–449) kereste. A keletkezés idejében és helyében, melyet

33 C. H. Turner, *Critical Text of the Quicumque Vult*, in: *Journal of Theological Studies* 11 (1900), 401.

34 J. Anthelmus, *Nova de Symbolo Athanasiano disquisitio*, Parisiis 1693.

a lerinumi kolostor jelöl, számos tudós megegyezett: Künstle, Brewer, J. Tixeront, C. H. Turner.³⁵ Madoz pedig összehasonlító tanulmányában kimutatta a tematikai, nyelvtani és kifejezésbeli megfeleléseket Vince írásai, különösen az általa felfedezett *Excerpta* és a *Quicumque* között. Ennek fényében a szerzőség kérdése nem hagy kétséget maga után, hiszen a Vincére jellemző stílus, kifejezésformák, megfogalmazások és témák akkora megfelelést mutatnak egymással, ami kizárja bármely más *auctor* feltételezését. Itt csak a legjelentősebb megfeleléseket idéznénk:³⁶

Quicumque vult salvus esse, ante omnia opus est ut teneat catholicam fidem,

Quam nisi quis integram inviolatamque servaverit absque dubio in aeternum peribit.

Fides autem catholica haec est, ut unum Deum in Trinitate et Trinitatem in unitate veneremur; neque confundentes personas neque substantias separantes.

Alia est enim persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti:

sed Patris et Filii et Spiritus Sancti una est divinitas, aequalis gloria, coeterna maiestas.

...

...

In hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil maius aut minus, sed totae tres personae coeternae sibi sunt et coequals. Ita ut per omnia, sicut iam dictum est, et Trinitas in unitate et unitas in Trinitate veneranda sit.

Qui vult ergo salvus esse ita de Trinitate sentiat. Sed necessarium est ad aeternam salutem ut incarnationem quoque Domini nostril Iesu Christi fideliter credat.

....

Perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali et humana carne subsistens.

Comm. XXV: catholicam fidem caedi

Comm. IV: ... soli ex illis omnibus intra sacraria catholicae fidei salvi esse potuerunt.

Comm. XXII: Catholicae fidei talentum inviolatum inlibatumque conserva.

Comm. XXIV: Contra vero catholicorum hoc vere proprium, deposita sanctorum patrum et commissa servare, damnare profanas novitates, et sicut dixit atque iterum praedixit Apostolus: Si quis adnuntiaverit, praeterquam quod acceptum est, anathemate.

Comm. XVI: Beata vero catholica ecclesia, quae unum Deum in Trinitatis plenitudine et item Trinitatis aequalitatem in una divinitate veneratur. ... Ut neque singularitas substantiae personarum confundat proprietatem, neque item Trinitatis distinctio unitatem separet deitatis.

Comm. XIII: Quia scilicet alia est persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti, sed tamen Patris et Filii et Spiritus Sancti non alia et alia, sed una eademque natura.

Excerpta, I:

Quia sancta et beata Trinitas unus est deus per unam atque inseparabilem substantiam Deitatis, ita tamen ut in ea non solum unitas naturae confitenda sit, sed etiam aequalitas gloriae, virtutis et potestatis.

Excerpta, I: Nihil enim minus aut maius habere potest incorporea illa et simplex et ubique tota et indefinita atque inmensa maiestas.

Comm. XVI: Neque item Trinitatis distinctio unitatem separet deitatis.

Comm. XXIV: Trinitatis unitatem discindere... unitatis Trinitatem confundere.

Comm. XIII: Recta sentiens, nec in Trinitatis mysterio, nec in Christi incarnatione blasphemata.

Excerpta, II: Et sicut Deus perfectus, ita et homo perfectus ex anima rationali et humana carne subsistens.

Comm. XIII: Perfectus Deus, perfectus homo, in Deo summa divinitas, in homine plena humanitas... quippe quae animam simul habeat et carnem.

35 Vö. J. N.D. Kelly, *The Athanasian Creed*, London, 1964, 1–14.

36 Vö. J. Madoz, *Excerpta Vincentii Lirinensis...* 65–89.

4. VINCE ELLENVETÉSEI

Sokáig nehézséget jelentett az *Objectiones Vincentianae* szerzőssége is. Ebben néhez kérdésben Koch kutatásai hoztak végleges eredményeket. A *Commonitorium* és az *Ellenvetések-Obiectioes* szerzőjének azonosságát kiválóan bizonyította a mondatszerkesztés és a stílus azonossága alapján.³⁷ Az érvei a következők:

1.) Az aszünдетon, vagyis a szinoním szavak felsorolásának hármassal való használata megegyezik a két szövegben:

Comm. 3 (4): *tenuisse, scripsisse, docuisse*; 8: *anathema sit, id est separatus, segregatus, exclusus*, 24 (33): *omnes casti continentes virgines... ignorasse, errasse, blasphemasse*. Hasonlóképpen az Ob. XIV-ben: *divina praedestinatio, quae illos praedordinavit, praeparavit, praeaptavit ut caderent*.

2.) Két szinonim szó összekapcsolása egy kapcsolószó által ugyanabban a mondatban, mint: *quae ad ruinam et perditionem praedestinata est* (Ob. XVI); *ut cadant et ruant*. Ennek megfelelőjét megtalálhatjuk a Comm. 4 (6)-ban: *concussum et emotum est... miscere atque vexare... protrusi atque extorres... sacratae atque incorruptae vetustatis*.

3.) A Példabeszédek 26, 11-ra való utalás megtalálható mindkét szövegben:

Ob. XIII: *quando ad vomitum suum relabuntur*; Comm. 8 (12): *cum Galatae nausea quadam veritatis adfecti apostolicae catholicaeque doctrinae manna revomentes haereticae novitatis sordibus oblectarentur*; 2 (25): *amaros illos turbulentosque errorum fluctus primitus revomentes*.

4.) Tartalmi megfelelés fedezhető fel az Ob. XV: *Sic a Deo dispensentur, ut...* és a Comm. 26 (37): *ita divinitus dispensentur, ut...* Mindkét esetben az ágostoni predesztinációra történik utalás. Ugyanez a kifejezés előfordul még a Comm. 28 (40)-ban: *per tempora et loca dispensatos...*

5.) A *catholicus, fidelis, christianus* és *omnes* szavak amplifikáltan halmozott párosítása: Ob. XV: *Christianorum catholicorum fidelium atque sanctorum*; Ob. XIV: *omnes illi fideles et sancti*; Ob. XVI: *fidelium atque sanctorum*; Comm. 3 (4): *Christianus catholicus*; 9 (14): *christianis catholicis*; 24 (33): *omnes omnium aetatum fideles, omnes sancti*; 28 (40): *ecclesiis sanctorum, id est catholicorum, quae ideo sanctae sunt, quia in fidei communione persistent... sanctum catholicumque consensus*; 29 (41): *hoc catholicissimum, fidelissimum atque optimum*.

³⁷H. Koch, *Vincenz von Lerin und Gennadius. Ein Beitrag zur Literaturgeschichte des Semipelagianismus*, in: TU 31, Leipzig 1907, 43–47.

Ezzel megoldódott a szerzősség kérdése, amely századokon át megosztotta a tudósokat. A nagy Baronius például tagadta szerzősségét, Card. De Noris és H. Koch biztosra vették azt. Madoz a Koch által már kiemelt bizonyítékokat ismétli meg és csak megerősíti a szerzősség azonosságát.³⁸

A bemutatott kutatás eredményeként ma a kezünkbe vehetjük a teljes vincei korpuszt, amely immár olaszul, németül, angolul és magyarul is megjelent.

Csizmár Oszkár
adjunktus GFF

³⁸ Vö. Madoz, J., *Contra quién escribió S. Vincente de Lerins su Commonitorio?*, in: *Estudios Eclesiásticos*, 10, 1931, 5–34 (kiemelten:14–17).